

Το ελίτ τραπεζικό δίκτυο

Αν και θεωρητικά οι τράπεζες έχουν ως πρωταρχικό στόχο τη συνδρομή τους στην οικονομική ανάπτυξη των κρατών, στην πράξη εμφανίζονται πολύ πιο «ανεπτυγμένες» από αυτά. Το αθροιστικό ύψος των περιουσιακών στοιχείων των τραπεζών σε όλα σχεδόν τα ανεπτυγμένα κράτη του κόσμου είναι πολλαπλάσιο τόσο του συνολικού Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ), όσο και του κρατικού χρέους τους (βλ. Γράφημα 1)*. Με το μέγεθος των τραπεζών δυσανάλογα μεγάλο σε σχέση με τις οικονομίες των κρατών και με τη θέση τους στο σύγχρονο χρηματοοικονομικό σύστημα να είναι ζωτική και καίρια, δημιουργείται μια κατάσταση που μοιάζει με ωρολογιακή βόμβα τοποθετημένη στην καρδιά της παγκόσμιας οικονομίας. Κάθε φορά που η βόμβα αυτή ενεργοποιείται εξαιτίας μιας οξείας κρίσης του τραπεζικού κλάδου, το ωστικό κύμα της αφήνει θύματά του τα κράτη, τα οποία στην προσπάθειά τους να «σώσουν» τις τράπεζες οδηγούνται σε κρίσεις ελλειμμάτων, χρέους, σε οικονομική ύφεση και, τελικά, σε κρίση πτωχεύσεων.

Ο πιο μεγάλος φόβος των κρατών κατά την εκδήλωση μιας τραπεζικής κρίσης είναι πως οι συνέπειές της θα αποδειχτούν καταστροφικές για το σύνολο της οικονομίας, αν δε χρησιμοποιηθούν κρατικοί πόροι προκειμένου να προστατευτούν οι τράπεζες και αν, αντί αυτού, αφηθούν να καταρρεύσουν. Στο δίλημμα «επιτρέπουμε στις τράπεζες να πτωχεύσουν και αποτρέπουμε να επι-

* Τα Γραφήματα αριθμούνται και παρατίθενται στο τέλος του βιβλίου, σε Παράρτημα.

βαρυνθούν με το κόστος της κρίσης οι πολίτες ή σώζουμε τις τράπεζες επιβαρύνοντας με το κόστος διάσωσης τους πολίτες», υπερτερεί πάντοτε η επιλογή της δεύτερης «λύσης».

Αν και η τρέχουσα κρίση φαντάζει «μοναδική», στην πραγματικότητα οι οικονομίες παράγουν παρόμοιες κρίσεις εδώ και τετρακόσια πενήντα χρόνια. Και παρόλο που κάθε κρίση έχει τα δικά της ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, υπάρχουν κάποια συστατικά χωρίς τα οποία η «συνταγή» της δεν πετυχαίνει. Το σημαντικότερο από αυτά είναι μάλλον ο ρόλος και η λειτουργία μιας ελίτ τραπεζικών ιδρυμάτων, που με την ανοχή και τη συνεργασία των κυβερνήσεων κατορθώνουν να αποκτήσουν πρωτεύοντα ρόλο στην οικονομία, έτσι ώστε η ανάπτυξη να περνά υποχρεωτικά μέσα από αυτά. Ταυτόχρονα, γίνονται τόσο ισχυρά και σημαντικά για το σύστημα ώστε, κατά μία έννοια, φτάνουν να ταυτίζονται με αυτό με τρόπο που η ύπαρξη του ενός να εξαρτάται από την ύπαρξη του άλλου.

Γεννιέται ωστόσο το ερώτημα πώς καταλήγουν κάποιες τράπεζες να γίνουν τόσο σημαντικές για το διεθνές χρηματοοικονομικό σύστημα, ώστε το ενδεχόμενο κατάρρευσης έστω και μίας από αυτές να εκλαμβάνεται από τα κράτη ως συστημική απειλή. Για ποιο λόγο συγκεκριμένες τράπεζες συνδέονται τόσο με την ομαλή πορεία, αν όχι με την επιβίωση, της παγκόσμιας οικονομίας, έτσι που αν βρεθούν σε κρίση η «διάσωσή» τους με κρατικά κεφάλαια να μοιάζει επιβεβλημένη;

Μια πρόσφατη έρευνα του Ινστιτούτου Τεχνολογίας της Ζυρίχης, η οποία δημοσιεύτηκε στο επιστημονικό περιοδικό *New Scientist*, επιχείρησε να προσεγγίσει το πρόβλημα με καθαρά επιστημονικό τρόπο, μελετώντας με τη βοήθεια της τεχνολογίας το πολύπλοκο παγκόσμιο χρηματοοικονομικό σύστημα, για να καταλήξει στο συμπέρασμα πως ένας μικρός αριθμός τραπεζών ελέγχουν ένα μεγάλο τμήμα της παγκόσμιας οικονομίας.

Η συγκεκριμένη μελέτη, η οποία πραγματοποιήθηκε από τρεις θεωρητικούς πολύπλοκων συστημάτων του Ινστιτούτου Τεχνολογίας της Ζυρίχης στην Ελβετία, προχώρησε πέρα από ιδεολογίες και, συνδυάζοντας έναν κλάδο των μαθηματικών που χρη-

σιμοποιείται για την προσομοίωση συστημάτων τα οποία συναντώνται στη φύση με δεδομένα για τριάντα εφτά εκατομμύρια εταιρείες απ' όλο τον κόσμο, δημιούργησε έναν επιστημονικό χάρτη του παγκόσμιου κεφαλαιακού συστήματος.

Η έρευνα ανέδειξε μια ομάδα χιλίων τριακοσίων δεκαοχτώ εταιρειών, οι οποίες μέσω των μετοχικών δομών τους συνδέονται μεταξύ τους ως προς το ιδιοκτησιακό καθεστώς. Η πιο ενδιαφέρουσα παρατήρηση είναι πως, ενώ αυτές οι εταιρείες εμφανίζονται να αντιπροσωπεύουν το 20% των παγκόσμιων λειτουργικών εσόδων, στην πραγματικότητα μέσω της κατοχής μετοχών στις μεγαλύτερες εταιρείες και βιομηχανίες του κόσμου καταλήγουν να αντιπροσωπεύουν το 60% των παγκόσμιων εσόδων της πραγματικής οικονομίας.

Η πιο ενδεδειγμένη και σε βάθος μελέτη των στοιχείων στοιχειοθέτησε την ύπαρξη ενός ακόμα μικρότερου και πιο ισχυρού δικτύου ιδιοκτησίας, που καταλήγει σε μια ομάδα εκατόν σαράντα εφτά πολύ στενά συνδεδεμένων εταιρειών, οι οποίες ελέγχουν το 40% του συνολικού πλούτου του δικτύου.

«Στην πραγματικότητα, λιγότερο από το 1% των εταιρειών του δικτύου καταφέρνει να ελέγξει το 40% ολόκληρου του δικτύου», αναφέρει στο *New Scientist* ο Τζέιμς Γκλάτφελντερ (James Glattfelder), ένας από τους τρεις επιστήμονες που διεξήγαγαν την έρευνα, σημειώνοντας ότι η πλειονότητα των εταιρειών αυτών ανήκει στο χρηματοοικονομικό κλάδο. Στη λίστα των πενήντα μεγαλύτερων από αυτές βρίσκουμε εταιρείες όπως τις Barclays Bank, JP Morgan Chase & Co, Goldman Sachs, UBS κ.λπ., με τον κατάλογο να περιλαμβάνει μερικές από τις γνωστότερες και μεγαλύτερες τράπεζες του κόσμου.

Οι πενήντα πρώτες από τις εκατόν σαράντα εφτά συνδεδεμένες εταιρείες του δικτύου που, σύμφωνα με τη συγκεκριμένη έρευνα, ελέγχουν ένα μεγάλο ποσοστό του παγκόσμιου πλούτου είναι οι ακόλουθες:

1. Barclays plc,
2. Capital Group Companies Inc,

3. FMR Corporation,
4. AXA,
5. State Street Corporation,
6. JP Morgan Chase & Co,
7. Legal & General Group plc,
8. Vanguard Group Inc,
9. UBS AG,
10. Merrill Lynch & Co Inc,
11. Wellington Management Co LLP,
12. Deutsche Bank AG,
13. Franklin Resources Inc,
14. Credit Suisse Group,
15. Walton Enterprises LLC,
16. Bank of New York Mellon Corp,
17. Natixis,
18. Goldman Sachs Group Inc,
19. T. Rowe Price Group Inc,
20. Legg Mason Inc,
21. Morgan Stanley,
22. Mitsubishi UFJ Financial Group Inc,
23. Northern Trust Corporation,
24. Société Générale,
25. Bank of America Corporation,
26. Lloyds TSB Group plc,
27. Invesco plc,
28. Allianz SE
29. TIAA,
30. Old Mutual Public Limited Company,
31. Aviva plc,
32. Schroders plc,
33. Dodge & Cox,
34. Lehman Brothers Holdings Inc*

* Η Lehman συμπεριλαμβανόταν στα στοιχεία της έρευνας καθώς χρησιμοποιήθηκαν δεδομένα από το 2007, πριν δηλαδή από την πτώχευσή της.

35. Sun Life Financial Inc,
36. Standard Life plc,
37. CNCE,
38. Nomura Holdings Inc,
39. The Depository Trust Company,
40. Massachusetts Mutual Life Insurance,
41. ING Groep NV,
42. Brandes Investment Partners LP,
43. Unicredito Italiano SPA,
44. Deposit Insurance Corporation of Japan,
45. Vereniging Aegon,
46. BNP Paribas,
47. Affiliated Managers Group Inc,
48. Resona Holdings Inc,
49. Capital Group International Inc,
50. China Petrochemical Group Company.

Η ερευνητική ομάδα αποτύπωσε με τη βοήθεια της τεχνολογίας το χρηματοοικονομικό δίκτυο που αναδείχτηκε από τη μελέτη της σε μια εικόνα η οποία θυμίζει ένα νευρωνικό δίκτυο. Πιο συγκεκριμένα, παρουσιάζει τις διασυνδέσεις που αναγνωρίστηκαν μεταξύ των χιλίων τριακοσίων δεκαοχτώ εταιρειών, αλλά και τη θέση των πενήντα πιο συνδεδεμένων με τις υπόλοιπες στο κέντρο του δικτύου. Δεδομένου ότι η πλειονότητα των πενήντα εταιρειών στην καρδιά του συγκεκριμένου συστήματος είναι τράπεζες και καθώς από αυτές ξεκινά ο μεγαλύτερος και ισχυρότερος αριθμός διασυνδέσεων με τις εταιρείες του υπόλοιπου συστήματος, είναι εύλογο πως, αν κάποια από τις συγκεκριμένες τράπεζες καταρρεύσει, θα προκαλέσει συστημική βλάβη, αφού μέσω των διαδρομών σύνδεσής της με τις υπόλοιπες θα επηρεάσει ένα μεγάλο αριθμό από αυτές και, τελικά, μέσω των συνδέσμων των υπόλοιπων εταιρειών το σύνολο του συστήματος.

Με το δίκτυο αυτό να αντιπροσωπεύει το 60% των παγκόσμιων εσόδων, γίνεται αντιληπτό ότι η ενδεχόμενη κατάρρευση μιας από

τις τράπεζες στο κέντρο του θα απειλούσε πράγματι με δραματικές συνέπειες όχι μόνο το τραπεζικό σύστημα αλλά και την παγκόσμια οικονομία.

Η επιτυχία της συγκεκριμένης ομάδας τραπεζών δεν έγκειται μόνο στο ότι μπόρεσαν να αναλάβουν σε σημαντικό βαθμό τον έλεγχο ενός μεγάλου ποσοστού του παγκόσμιου κεφαλαίου, αλλά και στο ότι συνέδεσαν τη μοίρα της παγκόσμιας οικονομίας με την ύπαρξή τους. Έτσι όπως σχεδιάστηκε το χρηματοοικονομικό/χρηματοπιστωτικό σύστημα, οι συγκεκριμένες τράπεζες βρίσκονται στο κέντρο του και αποτελούν την καρδιά και τον εγκέφαλό του. Χωρίς αυτές, η σύγχρονη οικονομία δεν υφίσταται στη σημερινή μορφή της.

Πέρα από τα συμπεράσματα της εν λόγω έρευνας, είναι ανησυχητικό και το γεγονός πως, εκτός από τους «χρηματοοικονομικούς συνδέσμους» που συναντώνται εντός του παραπάνω δικτύου, εντοπίζονται και συγγενικοί δεσμοί μεταξύ των μεγαλομετόχων ή των προέδρων των ελίτ εταιρειών που το αποτελούν.

Είναι χαρακτηριστικό το παράδειγμα της κορυφαίας στη λίστα εταιρείας, της Barclays plc, της οποίας ο γενικός διευθυντής Μάρκος Άγκιους (Marcus Agius) είναι σύζυγος της Κάθριν Ρότσιλντ (Katherine Rothschild), κόρης του Έντμουντ Λέοπολντ ντε Ρότσιλντ (Edmund Leopold de Rothschild), της μεγαλύτερης τραπεζικής δυναστείας στον κόσμο, με θέσεις και σε άλλες εταιρείες του δικτύου. Ο Μάρκος Άγκιους είναι, μεταξύ άλλων, διοικητικό στέλεχος στο BBC, ενώ η οικογένεια Ρότσιλντ συμμετέχει στο διοικητικό συμβούλιο του βρετανικού SkyNews.

Δεν είναι όμως μόνο η παραπάνω επιστημονική έρευνα που ανέδειξε ένα παγκόσμιας ισχύος τραπεζικό/χρηματοοικονομικό δίκτυο, αλλά και μια ακόμα πιο πρόσφατη, η οποία δημοσιεύτηκε τον Αύγουστο του 2011 και πραγματοποιήθηκε με τη συνεργασία καθηγητών από μερικά από τα πιο γνωστά πανεπιστήμια στον κόσμο και τη βοήθεια του Αμερικανικού Χρηματιστηρίου Αξιών (MIT Sloan School of Management, Isenberg School of Management, University of Massachusetts, University of Venice,

SSAV, Department of Economics, Columbia University, New York University, Wharton School, University of Chicago, Brandeis University, US Securities and Exchange Commission, Toulouse School of Economics, Cambridge University).

Η νέα αυτή μελέτη κατέληξε στην ανάδειξη ενός παρόμοιου δικτύου με αυτό που είδαμε παραπάνω, με τη συμμετοχή και πάλι των ίδιων τραπεζών και χρηματοοικονομικών εταιρειών (hedge funds, επενδυτικές κ.λπ.), το οποίο οι ερευνητές αποτύπωσαν στα Γραφήματα 2 και 3 (βλ. Παράρτημα). Το πρώτο Γράφημα δείχνει το δίκτυο «που ελέγχει τον κόσμο» όπως ήταν μεταξύ των ετών 1994-1996 και το δεύτερο όπως ήταν μεταξύ των ετών 2006-2008, «όπου φαίνεται πως ο αριθμός των συνδέσεων μεταξύ των χρηματοοικονομικών ιδρυμάτων έχει αυξηθεί δραματικά» και η συστηματική σημασία τους έχει μεγαλώσει, σύμφωνα πάντα με την έρευνα.

Στο δίκτυο βρίσκουμε ξανά τις Goldman Sachs, Merrill Lynch, Deutsche Bank, Morgan Stanley, JP Morgan, Lazard κ.λπ.

Δε χρειάζεται να χρησιμοποιήσει κανείς τη φαντασία του για να διαπιστώσει τι θα συνέβαινε σε περίπτωση που κατέρρεε μια ελίτ τράπεζα του δικτύου, καθώς υπάρχει η πρόσφατη εμπειρία από την πτώχευση της Lehman Brothers, η οποία μέσα σε λίγες ημέρες προκάλεσε παγκόσμιο χρηματοοικονομικό και χρηματοπιστωτικό κραχ.

Οι ελίτ αυτές τράπεζες του δικτύου, που ελέγχει ένα τόσο μεγάλο ποσοστό του παγκόσμιου πλούτου, είναι οι σύγχρονοι χρηματοπιστωτικοί θεοί, οι οποίοι ασκούν τη μεγαλύτερη ίσως επιρροή στη χρηματιστηριακή και την πραγματική οικονομία, κατέχοντας τη δύναμη ενός πανίσχυρου ολιγοπώλου του πλούτου.

Οίκοι πιστοληπτικής αξιολόγησης*

Ο βραβευμένος με Πούλιτζερ Αμερικανικός δημοσιογράφος Τόμας Φρίντμαν (Thomas Friedman) είπε το 1996, σχολιάζοντας τη δύναμη του οίκου αξιολόγησης Moody's, ότι «υπάρχουν δύο υπερδυνάμεις στον κόσμο σήμερα... οι ΗΠΑ και η υπηρεσία πιστοληπτικής αξιολόγησης ομολόγων της Moody's. Οι ΗΠΑ μπορούν να σε καταστρέψουν με βόμβες και η Moody's μπορεί να σε καταστρέψει υποβαθμίζοντας τα ομολογά σου. Και, πιστέψτε με, δεν είναι ξεκάθαρο πάντα ποια είναι η πιο δυνατή από τις δύο».

Η συζήτηση για τη δύναμη των τριών βασικών εξουσιών, της νομοθετικής, της εκτελεστικής και της δικαστικής, όπως και για τη δύναμη των ΜΜΕ, είναι αέναη, ενώ τα σκάνδαλα κατάχρησης εξουσίας που κατά καιρούς έχουν ξεσπάσει αναρίθμητα. Παρ' όλα αυτά, η δημοκρατία έχει αναπτύξει αυτοελεγκτικούς μηχανισμούς, μέσω των οποίων προσπαθεί να εντοπίζει τυχόν καταχρηστικές ή παράνομες συμπεριφορές κατά την άσκηση των παραπάνω βασικών εξουσιών και επιχειρεί να τιμωρεί τους παραβάτες, έστω και με έμμεσους τρόπους.

Η δημιουργία της χρηματιστηριακής οικονομίας, ωστόσο, με το ολοένα αυξανόμενο μέγεθός της και τη σταθερά σημαντική επιρροή της στην πραγματική οικονομία, έχει αναδείξει νέες μορφές και όργανα παγκόσμιας επιρροής, των οποίων η δύναμη δε γί-

* Το μεγαλύτερο μέρος του κειμένου έχει ληφθεί από άρθρο του Π. Παναγιώτου, που περιλαμβάνεται στο βιβλίο του *Η Υπόθεση «Ελληνική Κρίση» – Περίεργες Συμπώσεις*, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα 2011.

νεται εύκολα κατανοητή, με αποτέλεσμα να περνούν «απαρατήρητα» μέχρι να είναι πολύ αργά για να προστατευτεί κανείς από αυτά, ενώ το βασικό χαρακτηριστικό τους είναι πως δεν υπάρχει κανένας απολύτως μηχανισμός ελέγχου και αξιολόγησής τους. Τα όργανα αυτά κρίνουν χωρίς να κρίνονται και οποιαδήποτε απόπειρα αμφισβήτησης των συμπερασμάτων τους αντιμετωπίζεται με καχυποψία και, τελικά, πέφτει στο κενό. Ένα από τα ισχυρότερα όργανα παγκόσμιας επιρροής είναι οι εταιρείες πιστοληπτικής αξιολόγησης Moody's, Fitch και S&P, οι οποίες έγιναν ιδιαίτερα γνωστές στην Ελλάδα για το ρόλο τους στην ελληνική κρίση.

Στο σύγχρονο οικονομικό σύστημα οι χώρες και οι εταιρείες βασίζονται σε τεράστιο βαθμό την επιβίωση και το μέλλον τους στη δυνατότητα χρηματοδότησης των αναγκών τους με δανεικά κεφάλαια. Αυτό γίνεται μέσω της έκδοσης ομολόγων, τα οποία αποτελούν ομολογία χρέους του δανειζόμενου προς το δανειστή του. Οι εταιρείες πιστοληπτικής αξιολόγησης έχουν δημιουργήσει ένα σύστημα βαθμολογίας των ομολόγων που εκδίδουν τα κράτη και οι εταιρείες, το οποίο συνδέεται άμεσα και αποφασιστικά με τη χρηματιστηριακή αγορά εμπορίας χρέους και παροχής δανεικών κεφαλαίων, με μια σχέση πολύ απλή: όσο καλύτερη η βαθμολογία, τόσο χαμηλότερο το κόστος δανεισμού, και όσο χειρότερη, τόσο υψηλότερο.

Αν, για οποιονδήποτε λόγο, οι εταιρείες πιστοληπτικής αξιολόγησης αποφασίσουν να βαθμολογήσουν με άριστα τα ομόλογα ενός κράτους, μιας εταιρείας κ.λπ., τότε, ανεξάρτητα από την πραγματική οικονομική τους κατάσταση, θα μπορούν να έχουν πρόσβαση σε δανεικά κεφάλαια με πολύ χαμηλό κόστος και έτσι θα έχουν πάντα τη δυνατότητα να επιβιώσουν, αλλά και την ευκαιρία και το χρόνο να προβούν σε όποιες διαρθρωτικές κινήσεις κριθεί απαραίτητο προκειμένου να εξυγιάνουν προβληματικούς τομείς τους. Αντίθετα, αν η βαθμολογία γίνει έντονα αρνητική, τότε η στρόφιγγα της χρηματοδότησης κλείνει, προκαλώντας οικονομική ασφυξία ακόμα και στο ισχυρότερο κράτος ή την πιο δυνατή εταιρεία.

Έτσι, οι εταιρείες πιστοληπτικής αξιολόγησης κρατούν στα χέ-

ρια τους τις μοίρες ολόκληρων χωρών και η δύναμη αυτή είναι από μόνη της τρομακτική. Πολύ περισσότερο, αν αναλογιστούμε ότι έχουν εμπλακεί, παλαιότερα και πρόσφατα, σε μια σειρά σκανδάλων, τα οποία αποκαλύπτουν αυτό που λογικά ισχύει σε κάθε άλλη εταιρεία, αλλά που δε θα έπρεπε να ισχύει στη δική τους περίπτωση, ότι δηλαδή έχουν ως πρωταρχικό σκοπό την εξυπηρέτηση των δικών τους συμφερόντων και όχι του κοινού καλού.

Για παράδειγμα, η Moody's έχει κατηγορηθεί για εκβιασμό εταιρειών προκειμένου να ενταχτούν στο σύστημα αξιολόγησής της. Σε μια περίπτωση, η Moody's πλησίασε το γερμανικό ασφαλιστικό κολοσσό Hannover Re, προσφέροντάς του «δωρεάν αξιολόγηση», αλλά έλαβε αρνητική απάντηση. Η Moody's συνέχισε να δημοσιεύει δωρεάν αξιολογήσεις της εταιρείας με όλο και χαμηλότερη βαθμολογία, επικοινωνώντας μαζί της κατά διαστήματα για να αγοράσει τις υπηρεσίες της. Μετά από ένα διάστημα παρατεταμένης άρνησης της Hannover Re να πληρώνει τη Moody's για να αξιολογείται από αυτή, ο οίκος υποβάθμισε τα ομόλόγά της σε «junk» (σκουπίδια), προκαλώντας πανικό στην αγορά, ο οποίος κόστισε στη Hannover Re 175 εκ. δολάρια τις πρώτες μόνο ώρες της υποβάθμισης.

Κατά τη διάρκεια του 2007 και όσο η αγορά κατοικίας των ΗΠΑ κατέρρεε, η Moody's συνεργάστηκε με εταιρείες της Γουόλ Στριτ όπως η Goldman Sachs, προκειμένου να τις βοηθήσει να κερδίσουν δισεκατομμύρια από το εμπόριο τοξικών ομολόγων, βαθμολογώντας τα με «άριστα» εν μέσω της κρίσης και εξαπατώντας έτσι τους επενδυτές και τις εταιρείες που εμπιστευόνταν τις γνωματεύσεις της. Η Moody's μάλιστα τιμωρούσε τα ανώτερα στελέχη και τους υπαλλήλους της που προέβαιναν σε κριτική των πράξεών της και αντάμειβε όσους συμφωνούσαν μαζί της και συνέβαλλαν με θετικές εκθέσεις για τα τοξικά ομόλογα. Η εταιρεία μετέθεσε σε άλλα τμήματά της όσους θεωρούσαν τα ενυπόθηκα δάνεια επισφαλή και συγκέντρωσε στο τμήμα αξιολόγησης όσους τα θεωρούσαν ασφαλή.

Η Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς των ΗΠΑ εξέδωσε μια έκθεση-καταπέλτη για το ρόλο της Moody's και των ανταγωνιστών της